

Područja ostvarivanja etničkih prava pripadnika nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj

MILA ŠIMIĆ*

Nesumnjivo da je Ustav Republike Hrvatske i Ustavni zakon o ljudskim pravima i slobodama i pravima etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina suglasan standardima sadržanim u Povelji Ujedinjenih naroda, Općoj deklaraciji o pravima čovjeka, čiju 50. obljetnicu obilježavamo ove godine, Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, Završnim aktima Konferencije (Organizacije) o sigurnosti i suradnji u Europi, kao i dokumentima Vijeća Europe koji se odnose na ljudska i manjinska prava. To omogućava da je zaštita prava pripadnika nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj u europskom vrhu.

Republika Hrvatska osigurava pripadnicima nacionalnih manjina, između ostaloga, u području kulturne autonomije pravo na identitet, kulturu, vjeroispovijed, javno i privatno korištenje jezika i pisma, naobrazbu, pristup medijima, zaštitu spomeničkog blaga i cjelokupne kulturne baštine, kao i slobodan posjed i uporabu znamenja i simbola nacionalnih manjina. Pojedine odredbe Ustavnog zakona za ostvarivanje kulturne autonomije neposredno se primjenjuju, a za neke su potrebni provedbeni propisi ili se uređuju u statutima jedinica lokalne samouprave.

Temeljem neposredne primjene članka 7. stavak 1. Ustavnog zakona pripadnici svih nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj mogu slobodno upotrebljavati, u privatnom i javnom životu, svoj jezik i pismo. Prema članku 12. Ustava, u Republici Hrvatskoj je u službenoj uporabi hrvatski jezik i latinično pismo. Prema istom članku Ustava, te člancima 7., stavak 2., 8. Ustavnog zakona utvrđena je mogućnost službene uporabe dvaju ili više jezika ili pisama. To će uskoro biti regulirano posebnim Zakonom o službenoj uporabi jezika i pisma nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj u postupku pred tijelima državne uprave, sudovima, javnim službama i pravnim službama koje imaju pravne ovlasti.

Politička prava pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju kao i svi građani, odnosno državljanji kroz redovite institucije sustava temeljem odredbi Ustava, Ustavnog zakona, Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski državni

* *Mila Šimić*, predstojnica Ureda za etničke i nacionalne zajednice ili manjine Vlade Republike Hrvatske.

sabor, Zakona o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne samouprave i uprave i Zakona o političkim strankama.

Pripadnicima nacionalnih manjina osigurava se očuvanje i razvijanje identiteta (etničkog, nacionalnog, kulturnog, jezičnog, vjerskog i dr.), bilo pojedinačno, bilo u udruživanju s drugim građanima. Većinu etničkih prava pripadnici nacionalnih manjina ostvaruju preko redovitih institucija koje su odgovorne stručno i upravno za pojedina područja društvenog života. čime se ostvaruje princip integracije u ostvarivanju kulturnoga i nacionalnog identiteta. Samo dio etničkih prava osigurava se djelovanjem različitih nevladinih udruga i ustanova nacionalnih manjina, čime se dodatno osigurava zaštita od asimilacije.

Važno je istaći da Republika Hrvatska pomaže razvoj odnosa između pripadnika nacionalnih manjina s narodom u njihovoj matičnoj državi, radi unapređivanja njihova nacionalnog, kulturnog i jezičnog razvoja. U tom cilju Republika Hrvatska potpisala je niz bilateralnih sporazuma, među kojima Sporazum o zaštiti mađarske manjine u Republici Hrvatskoj i hrvatske manjine u Republici Mađarskoj; Sporazum o kulturno prosvjetnoj i znanstvenoj suradnji između Republike Hrvatske i Republike Mađarske; Deklaraciju o principima suradnje između Republike Mađarske i Republike Ukrajine čiji je supotpisnik Republika Hrvatska, a 1996. godine potpisan je Sporazum o normalizaciji odnosa između Republike Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije te Ugovor o zaštiti talijanske manjine u Hrvatskoj i hrvatske manjine u Italiji. S matičnim državama s kojima još nisu zaključeni međudržavni sporazumi ili ugovori, Republika Hrvatska zaključuje ugovore o konkretnim programima.

Nacionalne manjine imaju pravo na samoorganiziranje i udruživanje radi ostvarivanja svojih etničkih i drugih interesa. U Republici Hrvatskoj samoorganiziralo se 14 nacionalnih manjina, djelovanjem različitih autonomno organiziranih udruga. Na temelju iskazanih potreba i interesa, a ovisno o stupnju razvijenosti nevladinih udruga i ustanova, te stvorenim pretpostavkama za izvršenje programa u 1997. godini, Vlada Republike Hrvatske financijski je pomagala ostvarivanje programa rada iz područja informiranja, izdavaštva, kulturnog amaterizma i kulturne manifestacije za 34 nevladine udruge i ustanove nacionalnih manjina. Iz državnog proračuna za 1997. godinu za ove je programe osigurano 20,097.336 kuna.

Za 1997. godinu Vlada Republike Hrvatske usvojila je metodologiju praćenja ostvarivanja programa udruga i ustanova pripadnika nacionalnih manjina, prema kojoj je izvršen i raspored sredstava udrugama i ustanovama pripadnika nacionalnih manjina. Temeljem ove metodologije, Ured za etničke i nacionalne zajednice ili manjine udrugama i ustanovama pripadnika nacionalnih manjina dostavlja financijsku pomoć i prati ostvarivanje programa u području informiranja, izdavaštva, kulturnog amaterizma i kulturne manifestacije, a udrugama i ustanovama se financiraju i nužni režijski troškovi. Preko nadležnih državnih institucija financira se i prati ostvarivanje programa u sljedećim područjima: knjižničarstvo (Nacionalna i

sveučilišna knjižnica), odgoj i naobrazba (Ministarstvo prosvjete i športa), društvena istraživanja (Ministarstvo znanosti i tehnologije) i muzejsko-arhivska djelatnost (Ministarstvo kulture).

1. *Informiranje i izdavaštvo*

Informativna i izdavačka djelatnost na jezicima nacionalnih manjina vrlo je raznolika, a kreće se od izdavanja dnevnika, tjednika, dvotjednika, tro-tjednika, mjesečnika, godišnjaka i knjiga. Iako se gotovo u potpunosti financira iz državnog proračuna, izdavačka i informativna djelatnost nacionalnih manjina još nije zadovoljavajuće organizirana, zbog čega je neredovita u izlaženju, bez prave distribucije izdanja i mogućnosti da se šira javnost upozna sa životom i problemima pojedinih manjina.

Na nedavno održanoj manifestaciji Kulturno stvaralaštvo nacionalnih manjina, moglo se iz prigodno tiskanog kataloga vidjeti da su informativno-izdavačku djelatnost najbolje organizirali pripadnici nacionalne manjine Talijana, koji u okviru samostalne novinsko-izdavačke kuće "Edit", sa sjedištem u Rijeci, izdaju četiri lista, i to: dnevni list, mjesečnik za djecu, dvotjednik i književnu reviju, tromjesečnik. Odmah iza njih su pripadnici nacionalne manjine Čeha, koji preko novinsko-izdavačke kuće "Jednota", sa sjedištem u Daruvaru, izdaju tjednik, mjesečnik za djecu i godišnjak, a tiskaju i brojne knjige.

2. *Kulturne aktivnosti*

Nacionalne manjine organiziraju i njeguju različite kulturne aktivnosti. Nositelji najvećeg dijela kulturne aktivnosti su kulturna društva, a kod onih nacionalnih manjina koje nemaju organizirana kulturna društva, nositelji tih aktivnosti su njihove organizacije. Njihov rad se također potpomaže iz državnoga proračuna, ali i iz proračuna jedinica lokalne samouprave.

3. *Knjižničarska djelatnost*

U skladu s Odlukom Vlade Republike Hrvatske o ostvarivanju prava i financiranju programa pripadnika nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, Nacionalna i sveučilišna knjižnica organizirala je do sad knjižničarsku djelatnost kroz model središnjih knjižnica u okviru narodnih knjižnica. Osnovane su središnje knjižnice za pripadnike nacionalnih manjina Talijana, Čeha, Mađara, Rusina, Ukrajinaca, Srba, Slovenaca i Albanaca. Svrha njihova postojanja je bolja dostupnost suvremene knjige na materinskom jeziku i pismu, kao i pomoć i koordinacija rada manjih i većih zbirki i knjižnica koje djeluju pri klubovima, zajednicama, osnovnim i srednjim

školama. Središnje knjižnice osnovane su pri većim knjižnicama u gradovima gdje živi najveći broj pripadnika nacionalnih manjina.

Fondovi knjižnica nacionalnih manjina su različiti, ali sve knjižnice povećavaju svoj fond uglavnom na dva načina: donacijama vlada, knjižnica, udruženja, pojedinaca iz matičnih zemalja i Republike Hrvatske, te financiranjem Ureda za etničke i nacionalne zajednice ili manjine za ovu djelatnost.

Aktivnosti i programi ovih središnjih knjižnica različiti su i namijenjeni svim uzrastima korisnika, pripadnika pojedinih manjina. Te su aktivnosti izdavanje biltena prinova, posudba i izložbe u drugim mjestima, aktivnosti s najmlađim uzrastom, čitanje lektire na materinskom jeziku, obilježavanje tradicija i običaja svih matičnih naroda, susreti s književnicima i drugim umjetnicima i slično.

Pripadnici ostalih nacionalnih manjina za sada se koriste knjižnicama koje se nalaze pri njihovim organizacijama ili kulturno-umjetničkim društvima, dok neki još uvijek nemaju oformljenih knjižnica.

4. *Odgoj i naobrazba*

Odgoj i naobrazba na jezicima nacionalnih manjina dio je jedinstvenoga odgojno-naobrazbenog sustava u Republici Hrvatskoj, na koji se primjenjuju svi zakonski i podzakonski propisi koji se odnose na odgovarajući stupanj i vrstu škole s nastavom na hrvatskom jeziku. Specifičnosti koje obilježavaju rad škola i dječjih vrtića na jezicima nacionalnih manjina uređene su Ustavnim zakonom o ljudskim pravima i slobodama i pravima nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj te pojedinim zakonima kojima se regulira rad odgovarajućih stupnjeva i vrsta škola (od predškolskog odgoja do visokoškolske naobrazbe), a pripremljen je poseban zakon o odgoju i naobrazbi na jezicima nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj. Sada je na trećem čitanju u Saboru.

Sve troškove oko organiziranja i izvođenja nastave (plaće učitelja, troškove održavanja i izgradnje škola i ostale materijalne troškove) financira Ministarstvo prosvjete i športa na način i prema mjerilima koja se primjenjuju i u školama s nastavom na hrvatskom jeziku.

Za povećane troškove izdavanja udžbenika, kako bi učenici pripadnici nacionalnih manjina mogli imati udžbenike po jednakoj cijeni kao i učenici koji polaze nastavu na hrvatskom jeziku, Vlada Republike Hrvatske osigurava dodatna sredstva.

U školama na jeziku nacionalnih manjina nastavu izvode učitelji pripadnici nacionalnih manjina, koji se školuju u Republici Hrvatskoj, a dijelom u zemlji matičnoga naroda.

Školska i pedagoška dokumentacija u školama u kojima se cjelokupna nastava izvodi na jeziku manjine ili dvojezično, vodi se dvojezično (na hrvatskom i jeziku odnosne nacionalne manjine), a u ostalim oblicima nastave vodi se na hrvatskom jeziku.

Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo na osnivanje privatnih vrtića i škola prema članku 17. Ustavnog zakona. Jedinice lokalne samouprave financiraju, zajedno s roditeljima, rad dječjih vrtića. Za povećane troškove rada vrtića na jezicima nacionalnih manjina Ministarstvo prosvjete i športa osigurava dodatna sredstva.

U školama koje polaze učenici pripadnici nacionalnih zajednica ili manjina, osim redovnih nastavnih planova i programa, postoje i dodatni nastavni planovi i programi. Ti nastavni programi sadrže gradivo za upoznavanje s bitnim posebnostima iz područja materinskog jezika, povijesti, zemljopisa, likovne i glazbene kulture. Nastavni programi doneseni su za pripadnike nacionalnih manjina Talijana, Mađara, Čeha, Slovaka, Rusina, Ukrajinaca i Srba (za osnovno školstvo). Kako sam informirana, nedavno je baš u Gomirju, gdje se sada nalazimo, počela s radom jedna od prvih dopunskih škola za učenike srpske nacionalnosti.

Specifičnost svake nacionalne manjine uvjetovala je i različite oblike nastave i primjenu različitih nastavnih programa, pa se koriste četiri vrste nastavnih programa. Koji će se program izvoditi u nekoj školi, ovisi o izboru pripadnika nacionalne manjine, te mjesne (lokalne, općinske) vlasti o tome koji je od tih programa najprikladniji za njihove prilike. Izbor programa i oblik nastave uređuje se statutom općine i statutom škole.

Od školske godine 1991./92. održava se nastava konfesionalnog školskog vjeronauka kao izbornog predmeta u osnovnim i srednjim školama. Nastava ovog predmeta izvodi se prema nastavnim programima koje su predložile vjerske zajednice, a donijelo ih je Ministarstvo prosvjete i športa, koje je ovlašteno za donošenje svih nastavnih planova i programa.

5. *Kulturna baština*

U okviru ukupne kulturne baštine Republike Hrvatske nalazi se kulturna baština pripadnika nacionalnih manjina i tretira se integralno kao kulturna baština države Hrvatske. Muzeji i etnografske zbirke kao institucije i mjesta sabiranja, očuvanja i prezentiranja kulturne baštine, bitne su ustanove za očuvanje identiteta i ostvarivanje etničkih prava pripadnika nacionalnih manjina. U sklopu muzeja Republike Hrvatske nalazi se bogati fond etnografske građe pripadnika nacionalnih manjina koji do sada nisu dovoljno istraženi, a značajne zbirke nalaze se pri samim organizacijama pripadnika nacionalnih manjina ili su formirane kao samostalni entiteti.

Tako, na primjer, pripadnici nacionalne manjine Čeha imaju Etnografsku zbirku u Ivanovom Selu. Osnivač Etnografske zbirke u Ivanovom Selu je

Savez Čeha u Republici Hrvatskoj, koji ju je u rujnu 1995. godine dao u trajno vlasništvo Gradskom muzeju, Bjelovar. Pripadnici nacionalne manjine Mađara imaju Etnografski muzej u Hrastinu, koja je na žalost zbog ratnih događanja u vrlo lošem stanju. Pripadnici nacionalnih manjina Rusina-Ukrajincima imaju Etnografsku zbirku u Petrovcima, koja pripada Muzeju grada Vukovara, a također je u vrlo lošem stanju.

Kao što smo danas vidjeli, pripadnici nacionalne manjine Srba imaju u Gorskom kotaru višestoljetni sakralni objekt manastir Gomirje, čiju rekonstrukciju i revitalizaciju stručno vodi Državni zavod za zaštitu spomenika kulture u Karlovcu. U tijeku je i organiziranje muzejsko arhivske djelatnosti za etničku i nacionalnu zajednicu ili manjinu Srba u sklopu Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Za ove je potrebe Vlada Republike Hrvatske u 1997. godini izdvojila 200.000 kuna.

6. *Društvena istraživanja*

U skladu s Odlukom Vlade Republike Hrvatske o ostvarivanju prava i financiranju programa pripadnika nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, za financiranje programa društvenih istraživanja nadležno je Ministarstvo znanosti i tehnologije. Do 1997. godine Ured za etničke i nacionalne zajednice ili manjine izravno je pomagao programe društvenih istraživanja pripadnika nacionalnih manjina, težeći ponajprije stvaranju kadrovskih i organizacijskih pretpostavki za ovu djelatnost. U 1997. godini udruge i ustanove nacionalnih manjina predložile su Ministarstvu znanosti i tehnologije znanstvene projekte, koje je Ministarstvo recenziralo i one koji su zadovoljili kriterije predložilo za financiranje. Tako je Ministarstvo znanosti i tehnologije u 1997. godini financiralo znanstvenoistraživačke projekte SKD "Prosvjeta" iz Zagreba i Društva mađarskih znanstvenika i umjetnika.

7. *Zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u elektronskim medijima*

Na Hrvatskoj televiziji proizvodnjom programa za pripadnike nacionalnih manjina bavi se posebna redakcija koja priprema emisiju "Prizma" — Multinacionalni magazin. U informativno-dokumentarno-glazbenim emisijama, Hrvatska televizija predstavlja pojedine nacionalne manjine, njihovu kulturnu baštinu, te značajne ustanove.

Hrvatski radio u svom informativnom sustavu svakodnevno kroz vijesti i središnje informativne i kulturne emisije objavljuje sve što je značajno za život svih pripadnika nacionalnih manjina koje žive u Hrvatskoj.

Na Hrvatskom radiju tjedno se emitira dvojezična tridesetominutna govorno-glazbena emisija o kulturno-prosvjetnim aktivnostima “Iz života naših nacionalnih manjina”.

U centrima gdje je koncentracija pojedinih nacionalnih manjina veća, u emisijama lokalnih radijskih i televizijskih stanica nacionalne manjine sudjeluju u realizaciji programa na materinskom jeziku.

Radi utjecaja javnosti na radijske i televizijske programe Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske imenovao je Vijeće Hrvatske radio televizije u 1996. godini. Iz reda zastupnika u Vijeće je imenovan jedan zastupnik pripadnik nacionalne manjine.

Zaključak

Položaj i zaštita nacionalnih manjina, jedno je od središnjih pitanja političkog razvoja pojedine zemlje, ali isto tako i mjesta te zemlje u međunarodnoj zajednici. Svjesna toga, Republika Hrvatska je donošenjem Ustavnog zakona stvorila mogućnost ostvarivanja prava pripadnika nacionalnih manjina, a posebno je to osigurano nakon donošenja adekvatnoga, provedbenog zakonodavstva i potvrđivanja temeljnih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu nacionalnih manjina. Time je Republika Hrvatska omogućila ne samo uspješan završetak mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja već se u pogledu zaštite manjinskih prava svrstala u sam vrh demokratskih država svijeta. U ostvarivanju etničkih prava pripadnika nacionalnih manjina, u proteklih sedam godina primjenjivani su najviši normativi i kriteriji iz međunarodnih dokumenata, koji se odnose na ljudska i manjinska prava. To se vidi i iz činjenice da je za etničke programe udruga i ustanova nacionalnih manjina Vlada Republike Hrvatske iz državnog proračuna izdvojila, u razdoblju od 1992. do 1997. godine, ukupno 22,250.000 DEM.

Iskustvo sedmogodišnjeg djelovanja udruga i ustanova nacionalnih manjina u samostalnoj i suverenoj Republici Hrvatskoj, unatoč ratnoj agresiji, pokazuje da su pripadnici nacionalnih manjina mogli slobodno ostvarivati kulturne programe, te čuvati i razvijati svoj etnički identitet. Republika Hrvatska će i ubuduće osiguravati pripadnicima nacionalnih manjina da očuvaju svoj identitet, kulturu, vjeru, jezik, pismo i veze s matičnom državom, ali i da se socijalno, kulturno, gospodarski i politički integriraju u hrvatsko društvo.

Mila Šimić

*REALIZATION OF ETHNIC RIGHTS OF MINORITIES
IN THE REPUBLIC OF CROATIA*

Summary

The author gives an outline of constitutional and legal provisions regulating the rights of ethnic minorities in the Republic of Croatia as well as the site-based policy of the protection of minority rights. The major areas in which the Government of the Republic of Croatia has been supporting the activities of the minority groups' organisations are: publishing, cultural societies, libraries, minority curricula, preservation of the minority cultural heritage and research projects. Between 1992 and 1997, the Government of the Republic of Croatia earmarked 22 million DEM for the minorities' activities. The author concludes that the ethnic minorities in Croatia, despite the political and economic hardships, have enjoyed a high degree of minority rights and freedoms.